

6. veebruari 2001 aasta kohtuotsus

Kohtuasjas Tammer versus Eesti,

Euroopa Inimõiguste Kohus (esimene sektsioon), koosseisus:

sektsiooni president E. PALM,

kohtunikud W. THOMASSEN, L. FERRARI BRAVO, GAUKUR JÖRUNDSSON, C.

BÎRSAN, J. CASADEVALL,

erakorraline kohtunik U. LÖHMUS,

sektsiooni kohtusekretär O'BOYLE,

olles pidanud kinnise istungi 16. jaanuaril 2001,

teeb teatavaks nimetatud kuupäeval vastuvõetud otsuse.

Menetlus

1. Kohtuasja algatamise aluseks on avaldus (nr 41205/98) Eesti Vabariigi vastu, mille 19. veebruaril 1998 esitas Euroopa Inimõiguste Komisjonile (edaspidi: Komisjon) Eesti Vabariigi kodanik Enno Tammer (edaspidi: kaebaja) Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) endise artikli 25 alusel.

2. Kaebajat esindas Tallinnas asuva Akadeemia Nord õigusteaduskonna dekaan prof I.

Gräzin. Eesti Vabariigi valitsust (edaspidi: valitsus) esindasid Eesti Vabariigi Alalise

Esinduse Euroopa Nõukogu juures erinõunik E. Harremoes ja Eesti Vabariigi

Välisministeeriumi juriidilise osakonna inimõiguste büroo esimene sekretär M. Hion.

3. Kaebaja väitel on tema süüdimõistmisega ajaleheintervjuus tehtud märkuste eest rikutud konventsiooni artiklit 10.

4. Avaldus anti Kohtule üle 1. novembril 1998, kui jõustus konventsiooni protokoll nr 11 (protokoll nr 11 artikli 5 lõike 2 alusel).

5. Avaldus anti läbivaatamiseks Kohtu esimesele sektsioonile (kohtureglendi reegli 52 lõike 1 alusel). Sektsioonisiselt moodustati asja läbi vaatav koda konventsiooni artikli 27 lõike 1 ja kohtureglendi reegli 26 lõike 1 alusel. Eestist valitud kohtunik R. Maruste taandas end asja arutamisest (reegli 28 alusel). Seetõttu määras valitsus tema asemel asja arutama erakorralise kohtunikuna U. Lõhmuse (konventsiooni artikli 27 lõike 2 ja reegli 29 lõike 1 alusel).

6. 19. oktoobri 1999. aasta otsusega kuulutas koda avalduse vastuvõetavaks.

7. Kirjaliku arvamuse (reegli 59 lõike 1 alusel) esitas valitsus, kuid mitte kaebaja. Pärast menetluspooltega konsulteerimist otsustas koda, et asja suuline arutamine ei ole vajalik.

ASJAOLUD

I. KOHTUASJA TAUST

8. Sündmuste toimumise ajal töötas kaebaja ajakirjaniku ja toimetajana igapäevaselt ilmuva Eesti ajalehe Postimees juures.

9. Konventsiooni artiklile 10 tuginev kaebaja avaldus käsitleb tema süüdimõistmist Eesti kohtutes Vilja Laanaru solvamise eest intervjuus, mille ta oli teinud ajakirjanik Ülo Russakuga ja mis ilmus 3. aprillil 1996. aasta Postimehes. Intervjuu kandis pealkirja "Ülo Russak eitab vargust" ja selle ajendiks oli Laanaru väide, et teda mälestuste kirjutamisel

aidanud Russak on need avaldanud ilma tema nõusolekuta. Intervjuu taust oli järgmine.

10. Laanaru on abielus Eesti poliitiku Edgar Savisaarega. Savisaar sai Eesti peaministriks 1990. aastal, kui ta oli veel abielus oma esimese abikaasaga. Juba varem Savisaare juures töötanud Laanarust sai tema abi. Laanaru jätkas Savisaare juures töötamist ka järgnevatel aastatel ning kui 1995. aastal sai Savisaarest siseminister, oli Laanaru tema nõunik.

11. Laanaru on olnud poliitiliselt aktiivne Savisaare juhitud Keskerakonnas ja ta oli erakonna ajalehe toimetaja.

12. 1989. aastal või selle paiku sünnitas Laanaru Savisaare lapse. Et ta ei tahtnud oma last lasteaeda panna, anti laps Laanaru vanemate hoole alla.

13. Savisaar oli sunnitud siseministri ametist tagasi astuma 10. oktoobril 1995 pärast seda, kui olid avastatud salajased lindistused tema vestlustest teiste Eesti poliitikutega. Laanaru tegi samal päeval avalduse, milles ta võttis kogu vastutuse salajase lindistamise eest endale.

14. Seejärel lahkus Laanaru oma ametikohalt siseministeeriumis ning alustas ajakirjanik Russaku abil oma mälestuste kirjapanekut.

15. Russakule jutustatavates mälestustes meenutas Laanaru oma tööd poliitika vallas ja valitsuses. Käsitledes salajase lindistamise küsimust tunnistas Laanaru, et tema 10. oktoobri 1995. aasta avaldus ei vastanud tõe. Russaku sõnul olevat Laanaru rääkinud ka oma suhetest abielus oleva Savisaarega ning küsinud endalt, kas ta on lõhkunud tema perekonna. Laanaru tunnistas, et ta ei ole olnud oma lapsele nii hea ema, kui ta oleks soovinud olla, ning mõtiskles selle üle, kas ta oli maksnud liialt suurt hinda, ohverdades lapse oma karjäärile.

16. Mälestuste kirjapaneku käigus tekkisid Russaku ja Laanaru vahel lahkkelid seoses mälestuste avaldamise ja nende autorsusega.

17. Täpsustamata kuupäeval esitas Laanaru Tallinna Linnakohtusse tsiviilhagi, et kaitsta oma autoriõigusi nimetatud käsikirjale.

18. 29. märtsil 1996 andis linnakohus määruse, millega keelas Russakul avaldada käsikirja enne, kui pole lahendatud käsikirja autorsuse küsimus.

19. Kohtumääruse järel otsustas Russak kogutud materjali avaldada teistsuguses vormis – informatsioonina, mille Laanaru oli talle nende koostöö käigus edastanud.

20. Russaku lugu Laanarust hakkas 1. aprillil 1996 ilmuma Eesti Päevalehes.

21. Samal aastal hiljem avaldas Laanaru oma mälestused. Raamatus väidab ta, et osa Russaku poolt tema kohta ajalehes avaldatud informatsioonist on vale, täpsustamata, milline osa.

22. Punktis 9 viidatud 3. aprilli 1996. aasta ajaleheintervjuus küsitles kaebaja Russakut mälestuste avaldamise asjus ning esitas talle muu hulgas järgmise küsimuse: “Muide, kas teile ei tundu, et olete vales inimesest teinud kangelase? Abielulõhkuja, rongama. Ei ole noortele tüdrukutele just parim eeskuju.”

23. Pärast nimetatud intervjuu ilmumist algatas Laanaru kaebaja suhtes erasüüdistusasja, väites, et viimane on teda solvanud, nimetades teda “abielulõhkujaks” ja “rongamaks”.

24. Linnakohtus väitis kaebaja, et tema kasutatud väljendid olid mõeldud pigem küsimusena kui arvamuseavaldusena ning et neile järgnev küsimärk jäeti ära toimetamise käigus tekkinud vea tõttu. Ta eitas tahtlikku Laanaru solvamist ning pidas kasutatud väljendeid neutraalseteks. Lisaks väitis kaebaja, et Laanaru käitumine õigustas selle küsimuse esitamist.

25. Linnakohus tunnistas 3. aprilli 1997. aasta otsusega kaebaja Laanaru solvamises süüdi kriminaalkodeksi § 130 järgi ja mõistis talle rahatrahvi 220 krooni, mis vastab kümnele päevamäärale (vt punkt 31). Kaebaja süüdimõistmisel arvestas linnakohus Eesti Keele Instituudi eksperdiarvamust ning kaebaja soovimatust lahendada asi vabanduse avaldamisega. Linnakohus märkis ka, et vastutus kriminaalkodeksi asjaomase paragrahvi alusel ei olene sellest, kas kannatanul tegelikult esinevad need negatiivsed omadused, mida kaebaja talle omistas. Eksperti arvamuse kohaselt kujutasid kõnealused väljendid endast väärtushinnangut, mis väljendasid äärmiselt negatiivset ja halvustavat suhtumist käsitletud nähtuse kohta. Sõna

“rongaema” tähistab ema, kes ei hooli oma lapsest, ja sõna “abielulõhkuja” inimest, kes on kahjustanud või lõhkunud kellegi abielu. Mõlemad nähtused on Eesti ühiskonnas olnud alati hukkamõistetavad ning see kajastub ka keeles. Keeleliselt ei ole need sõnad siiski ebasüüdsad.

26. Kaebaja esitas Tallinna Ringkonnakohtule apellatsioonkaebuse, milles ta muu hulgas väitis, et esimese astme kohus ei võtnud arvesse artiklit kui tervikut, mille kontekstis nimetatud sõnu kasutati. Ka vaidlustas ta oma tegevuse klassifitseerimise kuriteona, sest tal puudus kriminaalne tahtlus ja kasutatud vorm ei olnud ebasüüdis. Edasi rõhutas kaebaja oma õigust ajakirjanikuna vabalt levitada ideid ja arvamusi ning avaldada muud informatsiooni, mis on tagatud Eesti Vabariigi põhiseadusega, ning väitis, et esimese astme kohtu otsus kujutab endast tema sõnavabaduse rikkumist.

27. 13. mai 1997. aasta otsusega jättis ringkonnakohus kaebaja apellatsioonkaebuse rahuldamata ja linnakohtu otsuse muutmata. Ringkonnakohus märkis, et erasüüdistusajades piirdub ta kannatanu esitatud nõuete läbivaatamisega. Kogu intervjuu tekst oli siiski toimikule lisatud. Kuigi vaidlusalused väljendid ei olnud kohtu arvates ebatsensuurid, pidas ta neid ikkagi inimvääriskust sügavalt alandavaks ning nende kasutamist kaebaja poolt kõnealuses olukorras solvavaks. Oleks kaebaja väljendanud oma eitavat hinnangut Laanaru kohta sõnadega, et ta ei kasvata oma last ja et ta hävitas Savisaare abielu, ei oleks olnud tegemist solvanguga. Ringkonnakohus rõhutas, et põhiseadus ja kriminaalkoodeks näevad otseselt ette võimaluse piirata sõnavabadust, juhul kui selle kasutamisega kaasneb teiste inimeste maine ja õiguste riivamine. Vaatamata ajakirjanduse erilisele huvile avaliku elu tegelaste vastu on ka nendel õigus oma au ja vääriskuse kaitsele.

28. Kaebaja esitas kassatsioonkaebuse Riigikohtule, väites muu hulgas, et neil kahel sõnal puuduvad eesti keeles sünonüümid ja seega puudus tal võimalus kasutada teisi sõnu. Neid sõnu vältiva pikema küsimuse esitamist ei lubanud aga ajakirjanduse eripärast tulenevad objektiivsed asjaolud.

29. 26. augusti 1997. aasta otsusega jättis Riigikohtu kriminaalkolleegium kaebaja kassatsioonkaebuse rahuldamata ning ringkonnakohtu otsuse muutmata. Otsus oli põhjustatud järgmiselt.

“I. Eesti Vabariigi põhiseaduse (edasine – põhiseaduse) § 45 lg-s 1 ning inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni e Euroopa inimõiguste konventsiooni (edasine – EIÕK) art 10 p-s 1 sätestatud sõnavabaduse ja sealhulgas ajakirjandusliku sõnavabaduse põhimõte on demokraatliku ühiskonnakorralduse vältimatu tagatis ning seeläbi üks olulisemaid sotsiaalseid väärtusi.

--

Vastavalt põhiseaduse §-s 11 sätestatud tohib mis tahes õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega, kusjuures need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust. Sõnavabadust, sealhulgas ka ajakirjanduslikku sõnavabadust kui põhiõigust võib põhiseaduse §-s 45 sätestatu kohaselt piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Vastavalt EIÕK § 10 lg-le 2 võidakse sõnavabadust piirata seadusega muu hulgas ka kõlbluse, kaasinimeste maine või nende õiguste kaitseks.

II. Eestis on isikul põhimõtteliselt võimalik oma au kui inimvääriskuse ühe aspekti kaitsmiseks taotleda kas tsiviil- või kriminaalõiguslike vahendite kasutamist.

Vastavalt TsÜS § 23 lg-le 1 on isikul õigus nõuda kohtu korras au teotamise lõpetamist, tema au teotavate andmete ümberlükkamist, kui au teotaja ei tõenda nende vastavust tegelikkusele, samuti au teotamisega tekitatud moraalse ja varalise kahju hüvitamist.

Seega on isikul tsiviilkohtupidamise korras tegelikult võimalik end kaitsta vaid juhul, mil ta tunneb, et tema au on alandatud faktiväitega, sest tõendada saab üksnes faktiväites sisalduva

vastavust tegelikkusele. Kui aga keegi tunneb, et tema au on riivatud mingi väärtushinnanguga, on tõendamine õiguslikus mõttes absoluutselt välistatud. Ka Euroopa Inimõiguste Kohus on Lingens v. Austria (1986), samuti Thorgeir Thorgeirson v. Iceland (1992) asjade lahendamisel tehtud otsustes asunud seisukohale, et tuleb hoolikalt eristada fakte ja väärtushinnanguid. Kuna väärtushinnangute paikapidavust ei ole võimalik tõestada, siis on Euroopa Inimõiguste Kohus leidnud, et ajakirjaniku väärtushinnangust solvatud inimese pöördumine siseriikliku kohtu poole selle väärtushinnangu tõestamiseks kujutab endast EIÕK artiklis 10 sätestatud sõnavabaduse rikkumist. Sellest tulenevalt puudub Eestis isikul tegelikult võimalus enese au kaitsmiseks tsiviilõiguslike vahenditega juhtudel, mil au on alandatud väärtushinnanguga. Viimati öeldust tuleneb, et [sellistel]juhtudel ... on Eestis võimalik taotleda oma au kaitsmist vaid kriminaalõiguslike vahenditega – taotledes erasüüdistusaja algatamist süüdistuses KrK § 130 järgi. Seda ainukest võimalust on kannatanu käsitletaval juhul ka kasutanud.

III. Riigikohtu kriminaalkolleegium on seisukohal, et Tallinna Linnakohtu 3. aprilli 1997. a ja Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 13. mai 1997. a otsused on seaduslikud ega kuulu tühistamisele. Kummutamaks kassatsioonkaebuses sisalduvat peab Riigikohtu kriminaalkolleegium vajalikuks märkida järgmist.

Alusetu ja otsitud on kassaatori väide, et kohtuliku uurimise esemeks olnud sõnad “rongaema” ja “abielulõhkuja” ei saanud olla V. Laanarule solvavad, sest kõnealuse artikli lause, mis sisaldas neid sõnu, ei sisaldanud Vilja Laanaru nime ning seega ei olevat neid kahte sõna kasutatud personaalselt kellegi vastu. Nii linnakohus kui ka ringkonnakohus on õigesti lugenud tuvastatuks, et [kaebaja] on väljendeid “rongaema” ja “abielulõhkuja” kasutanud kannatanu V. Laanaru (Savisaare) iseloomustamiseks. Riigikohtu kriminaalkolleegium peab siinjuures vajalikuks lisada, et kassatsioonkaebuse järgmise punkti formuleerimisel – vaidlustatud väljendite kasutamise lubatavuse põhjendamisel avaliku elu tegelase suhtes – on kassaator üheselt samastatavalt lugenud avaliku elu tegelaseks V. Laanaru ja seega sisuliselt loobunud kassatsioonkaebuse esimeses punktis väidetavast.

Kuigi põhiseaduse §-st 12 tulenevalt on kõik seaduse ees võrdsed, ei pea Riigikohtu kriminaalkolleegium vajalikuks vaidlustada Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas tunnustatud ajakirjanduse kõrgendatud huvi avaliku elu tegelaste vastu. Samas peab aga Riigikohtu kriminaalkolleegium vajalikuks rõhutada, et Eestis puudub avaliku elu tegelase legaaldefiniitsioon ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas ei ole avaliku elu tegelaseks tunnustatud kedagi põhjusel, et ta on avaliku elu tegelase abikaasa, elukaaslane, laps või muu talle lähedane isik. Vaatamata eelöeldule tuleb siinjuures rõhutada sedagi, et Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika pinnalt ei saa tuletada järeldust, et ajakirjanduse kõrgendatud huvi avaliku elu tegelase vastu tähendaks seda, et avaliku elu tegelasi ei olegi võimalik solvata. Vastupidi: mitmete Euroopa riikide – näiteks Saksamaa – kriminaalseaduste kohaselt kujutab avaliku elu tegelase solvamine endast kvalifitseeritud kuriteokoosseisu. Avalikkus on õigustatud ootama, et ajakirjandus kajastab avaliku elu tegelaste elu põhjalikumalt kui tavaliste inimeste elu, kuid avalikkus ei ole õigustatud ootama avaliku elu tegelaste au alandamist, ja seda eriti ajakirjanduse vahendusel ning ebasüüdistus vormis.

Riigikohtu kriminaalkolleegium ei nõustu kassatsioonkaebuses esitatud seisukohaga, et kuna sõnad “rongaema” ja “abielulõhkuja” ei ole ei vulgaarsed ega ka mitte ebatsensuurset, siis nende kasutamisel kellegi suhtes ei saa rääkida au ja väärikuse alandamise ebasüüdistus vormist kui KrK § 130 dispositsiooni obligatoorsest elemendist. Ebasüüdistus vorm õigusliku kategooriana KrK § 130 mõttes ei hõlma mitte üksnes vulgaarsete või ebatsensuursete sõnade kasutamist, vaid ka oma sisult negatiivsete ja halvustavate piltlike väljendite kasutamist.

Lisaks sellele võib ebasüüdistus vorm olla ka mittesõnaline – näiteks karikatuur. Nii linna- kui ka ringkonnakohtu otsuses on eksperdi arvamusele tuginedes põhjendatult asunud seisukohale,

et kasutades ajaleheartiklis V. Laanaru (Savisaare) suhtes sõnu “rongaema” ja “abielulõhkuja” on [kaebaja] kohelnud kannatanut avalikus suhtlussituatsioonis halvustavalt ja seega ebasüüdsalt.

Põhjendamatu on [kaebaja] kaitsja ... poolt Riigikohtu istungil väidetu, et ringkonnakohus ei olnud üldse õigustatud ajakirjanikule ette kirjutama, millist stiili tuleb ajaleheartikli kirjutamisel kasutada. See väide on aktsepteeritav piirini, mil ajakirjandusliku stiili valikul suudetakse vältida solvamist ja inimväärlikuse alandamist. Üksikisiku au ja väärlikust kaitstes oli aga kohus õigustatud osundama sellele, et eesti keel võimaldab ebasüüdsas vormis väljendatud mõtet edastada ka süüdsas vormis.

Põhjendamatu on kassaatori seisukoht ka selles, et solvavaid väljendeid “rongaema” ja “abielulõhkuja” kasutati sünonüümide puudumisel ja et oma mõtete väljendamiseks pikema teksti kasutamist välistasid ajakirjanduse eripärast tulenevad objektiivsed asjaolud. Tõenäoliselt puuduvad eesti keeles sünonüümid ka mitmetel vulgaarsetel ja ebatsensuursetel sõnadel. Kummategi ei saa see veel õigustada nende sõnade kasutamist. Ajakirjanduse eripärast tulenevad mis tahes objektiivsed asjaolud – kassaatori sõnade kohaselt lehe ruum ja informatiivsus ei saa aga võimalike lokaalsete väärtustena olla kõrvutatavad sellise väärtusega nagu inimväärlikus.

Vastavalt AKKS § 65 lg-le 4 ei või Riigikohus tuvastada faktilisi asjaolusid. Seega puudub Riigikohtul võimalus ümber hinnata nii linna- kui ka ringkonnakohtu poolt eksperdiarvamusele tuginevalt tuvastatud, et kõnealuste solvavate väljendite kasutamine kujutab endast ajakirjaniku hinnangulist konstateeringut, mitte aga küsimuse esitamist. Samas peab Riigikohtu kriminaalkolleegium vajalikuks märkida, et õiguslikus erialakirjanduses on domineerivaks seisukoht, et solvata on põhimõtteliselt võimalik ka küsimust esitades. Oluline on rõhutada sedagi, et juhul kui ajaleht Postimees on tõepoolest ebapädeva tehnilise toimetamise tulemina [jättes välja küsimärgi nende kahe sõna järel] (ajalehe Postimees peatoimetaja õiend 16. maist 1996.a [toimikus]) rikkunud autori [kaebaja] õigusi ja moonutanud tema tahet, oleks nii [kaebajal] kui ka ajalehel Postimees olnud võimalik ainuüksi vabandava artikli avaldamisega heastada tekitatud kahju kohtuvälises korras, sest kannatanu avaldas valmisolekut taoliseks leppimiseks. Valmisolek eksimise tunnistamiseks avalikkuse ees puudus aga nii [kaebajal] kui ka ajalehel Postimees, ja see kinnitas veelkordselt otsesest solvamistahtlust.”

II. ASJAKOHASED SISERIIKLIKUD SEADUSED

30. Eesti Vabariigi põhiseaduse asjakohased sätted on järgmised.

“§ 45. Igähele on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks.

§ 11. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust.”

31. Kriminaalkodeksi asjakohased sätted on järgmised.

“§ 130. Solvamine

Teise isiku au ja väärlikuse alandamise eest ebasüüdsas vormis – karistatakse rahatrahvi või arestiga.

§ 28. Rahatrahv

(1) Rahatrahv on rahaline sissenõue, mille kohus võib mõista kuni üheksasaja päevamäärani. Trahvi päevamäär arvestatakse süüdimõistetud keskmise päevasissetuleku alusel pärast

maksude mahaarvamist, võttes arvesse tema perekondlikku ja majanduslikku seisundit.”

ÕIGUSLIK PÕHJENDUS

I. ARTIKLI 10 VÄIDETAV RIKKUMINE

32. Kaebaja väitis, et Eesti kohtute otsused, millega ta tunnistati süüdi solvamises, kujutasid endast õigustamatut sekkumist tema sõnavabadusõigusesse konventsiooni artikli 10 alusel, milles sätestatakse:

“1. Igaühel on õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ja vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma võimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Käesolev artikkel ei takista riike nõudmast raadio-, televisiooni- ja filmiette võtete litsentseerimist.

2. Kuna nende vabadustega kaasnevad kohustused ja vastutus, võidakse seda seostada niisuguste formaalsuste, tingimuste, piirangute või karistustega, mis on fikseeritud seaduses ning on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste reputatsiooni või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks.”

A. Sekkumise esinemine

33. Kohus märgib, et ei ole kahtlust selles, et kaebaja süüdimõistmine tähendab sekkumist tema sõnavabadusõigusesse.

B. Sekkumise õigustatus

34. Sekkumine on vastuolus konventsiooni artikliga 10, välja arvatud juhul, kui see on “fikseeritud seaduses”, sellel on artikli 10 lõikes 2 nimetatud õigustatud eesmärk või eesmärgid ning see on “demokraatlikus ühiskonnas vajalik” nende eesmärkide saavutamiseks.

1. “Fikseeritud seaduses”

35. Kaebaja väitis, et kriminaalkodeksi § 130, millel tema süüdimõistmine põhines, ei ole sõnastatud piisava täpsuse ja selgusega.

36. Valitsus vaidles vastu, väites, et nimetatud paragrahvis on solvamine kui kuritegu määratletud täpsete terminitega, mis võimaldab kaebajal oma kutsetegevust reguleerida. § 130 tõlgendamine ja kohaldamine riigi kohtutes ei väljunud selle piirest, mida kaebaja võinuks asjaolusid arvestades ette näha.

37. Kohus juhib tähelepanu sellele, et üks väljendist “fikseeritud seaduses” tulenevaid nõudeid on võimalus ette näha rakendatavat meedet. Normi ei saa lugeda “seaduseks”, kui see ei ole sõnastatud piisava täpsusega, et võimaldada inimesel oma käitumist reguleerida – tal peab olema võimalik (vajaduse korral asjakohast nõuannet kasutades) konkreetsetes olukorras piisaval määral näha ette tagajärgi, mis võivad teatud käitumisele järgneda. Sellised tagajärjed ei pea olema absoluutse kindlusega ettenähtavad – kogemus ütleb, et see on saavutamatu. Ehkki seaduse kindlus on ülimalt soovitatav, võib sellega kaasneda ülemäärane jäikus, seadus peab aga olema kohaldatav ka muutunud oludes. Seetõttu on paljude seaduste sõnastamisel kasutatud rohkem või vähem ebamääraseid mõisteid ning nende tõlgendamine ja kohaldamine on praktika küsimus (vt näiteks kohtuotsus: Rekvényi v. Ungari [GC], nr 25390/94, punkt 34, ECHR 1999-III).

38. Kohus märgib, et kriminaalkodeksi § 130 on sõnastatud üsna üldsõnaliselt, kuid leiab, et

seda sätet ei saa pidada nii ebamääraseks ega ebatäpseks, et tal puuduks “seaduse” omadused. Kohus meenutab, et siseriikliku õiguse kohaldamine ja tõlgendamine on eelkõige siseriiklike ametiasutuste ülesanne (vt näiteks 20. septembri 1994. aasta kohtuotsus: Otto-Preminger-Institut v. Austria. – Seeria A, nr 295-A, lk 17, punkt 45). Arvestades käesoleva asja konkreetseid asjaolusid leiab Kohus, et sekkumine oli “fikseeritud seaduses”.

2. Õigustatud eesmärk

39. Üksmeelel oldi selles, et kõnealune sekkumine toimus “kaasinimeste reputatsiooni või õiguste kaitseks”.

40. Arvestades käesoleva asja konkreetseid asjaolusid ja siseriiklike kohtute otsuseid, leiab Kohus, et kaebaja süüdimõistmisel oli õigustatud eesmärk – kaitsta Laanaru reputatsiooni või õigusi. Seega oli kaevataval sekkumisel õigustatud eesmärk vastavalt artikli 10 lõikele 2.

3. “Demokraatlikus ühiskonnas vajalik”

41. Kaebaja väitel ei olnud tema süüdimõistmine proportsionaalne taotletava õigustatud eesmärgiga ning see ei olnud demokraatlikus ühiskonnas vajalik.

42. Kaebaja vaidlustas kõnealuste väljendite kvalifitseerimise solvanguna ning väitis, et kohtud on ebakriitiliselt järginud Eesti Keele Instituudi väära eksperdiarvamust.

Eksperdiarvamus ja kohtud ei olnud teinud vahet kahe vaidlusaluse väljendi vahel. Väljend “abielulõhkuja” on väide, mida saab kinnitada faktidega, kuid väljend “rongaema” on väärtushinnang. Esimese väljendi paikapidavust kinnitasid konkreetset faktid: Laanarul oli suhe abielumehega ning see oli tegelikult purustanud perekonna. Laanaru oli ise seda oma mälestustes tunnistanud. Kaebaja väitis, et see suhe oli avalikkusele teada. Ta möönis, et traditsiooniliselt on väljendil “rongaema” olnud Eestis märkimisväärselt negatiivne emotsionaalne tähendusvarjund. Tänapäeva pragmaatilises keelekasutuses võib selle sõna traditsiooniline tähendusvarjund olla siiski kadunud. Konservatiivse tõlgenduse omaks võtnud eksperdid ignoreerisid seda, kui radikaalselt on viimasel sajandil Eesti ühiskonnas muutunud üksikema staatus. Pealegi polnud intervjuu avaldatud kitsale keeleekspertide ringile, vaid laiale üldsusele. Isegi väljendi traditsiooniline tõlgendus ei pea seda vulgaarseks või solvavaks keelendiks. Ehkki see väljend on faktidega vähem tõestatav kui “abielulõhkuja”, põhines see Laanaru enda mõtisklustel oma suhetest lapsega. Et kumbki vaidlusalune väljend ei olnud seega eba-proportsionaalne nende faktilise tausta suhtes, ei oleks tulnud neid pidada solvavaks.

43. Kaebaja väitis, et esitades kaht vaidlusalust väljendit sisaldava küsimuse, puudus tal Laanaru solvamise tahtlus. Oma küsimusega tahtis ta provotseerida Russakut ning saada talt vastust, mitte väljendada omaenda arvamust. Pealegi ei puudutanud see küsimus Laanarut kui indiviidi, vaid ajakirjanduse hoiakut teatavat tüüpi isiku suhtes Eesti ühiskonnas.

44. Veel leidis kaebaja, et vaidlus oli tsiviilõiguslik ning seda ei oleks pidanud arutama kriminaalkohus. Ta väitis, et Riigikohus on 26. augusti 1997. aasta otsuses teinud eksliku järelduse, et juhtudel, mil au on alandatud väärtushinnanguga, on võimalik taotleda oma au kaitsmist vaid kriminaalõiguslike vahenditega. Kaebaja juhtis tähelepanu sellele, et 1. detsembril 1997 on Riigikohus asunud vastupidisele seisukohale, leides, et isiku au kaitsmiseks on olemas tsiviilõiguslikud vahendid. Tsiviilõiguslike vahendite kättesaadavuse tõttu oli ülimalt ebaõiglane mõista kaebaja süüdi kurjategijana.

45. Kaebaja leidis, et Laanaru on avaliku elu tegelane ning seetõttu ajakirjanduse kõrgendatud kriitika ja tähelepanu all. Laanarul on olnud iseseisev roll Eesti poliitilises elus, sest siseministri nõunikuna oli tal kõrge ja mõjukas positsioon, samuti oli ta aktiivne ühiskonnategelane ja populaarse ajakirja toimetaja. Asetades ennast salajase lindistamise skandaali keskmesse, püüdis Laanaru saada täiendavat avalikkuse tähelepanu.

46. Kaebaja arvates vähendas Laanaru privaatsust asjaolu, et ta ise oli avalikustanud oma sekkumise Savisaare esimesse abiellu, samuti enda ja oma lapse vahelised suhted.
47. Kaebaja küsimuse ajend oli õigustatud ning puudutas avaliku huvi küsimust. Savisaare ja teiste poliitikute vaheliste vestluste salajaste lindistuste avastamine, samuti mitmed varasemad Savisaarega seotud kahtlased asjaolud ajal, mil Laanaru oli tema ametlik nõunik, tõstatasid õigustatud küsimuse Eestis võimupositsioonil olevate isikute eetikast ja väärtushinnangutest. Sellisel taustal tundusid tagasihoidlikud ja murelikud küsimused Laanaru isiku kohta piisavalt õigustatud. Vaidlusaluseid väljendeid kasutati avalikes huvides, et saada informatsiooni, mitte üksnes inimliku uudishimu rahuldamiseks, millel puuduks tegelikult informatsiooniline väärtus.
48. Kaebaja leidis, et ta ei ole ületanud lubatud kriitika piire ning et tema ajakirjanduslik vabadus kaalus üles Laanaru õiguse, et austataks tema era- ja perekonnaelu. Eesti kohtute otsused on võrreldavad tsensuuriga, mille tõttu tulevikus ajakirjanikud tõenäoliselt ei söandaks enam seda laadi kriitikat teha.
49. Valitsus jäi seisukohale, et sekkumine oli demokraatlikus ühiskonnas vajalik, teisisõnu vastas see “tungivale ühiskondlikule vajadusele”, see oli proportsionaalne taotletava õigustatud eesmärgiga ning selle õigustuseks esitatud põhjendused olid asjakohased ja piisavad. Valitsus leidis, et käesolevas asjas ei ole siseriiklikud ametivõimud ületanud suvamäära, mis neile on jätetud sellise sekkumise vajalikkuse hindamiseks.
50. Valitsus väitis, et ulatuslikum ajakirjanduslik vabadus, mis kehtib riigiametnike ja poliitikute suhtes nende avaliku rolli täitmisel, ei kehti samavõrd Laanaru olukorra puhul. Laanaru oli poliitikas aktiivne vaid Savisaare naise, kaastöölise ja toetajana, mitte aga temast sõltumatult. Halvustavad märkused tavalise kodaniku eraelu ja mineviku kohta ei saa olla tõsise avaliku huvi objektiks isegi mitte juhul, kui tema nimi on seotud prominentse poliitiku omaga. Riigiteenistusest lahkunud naise ja vaadeldaval ajal poliitikast lahkunud mehe vaheline suhe on väga isiklik asi, mida ei saa pidada avalikkust mõjutavaks küsimuseks. Vaidlusalused väljendid ei kujuta endast mingil juhul tõsist avaliku huvi ja mure küsimust. Eraisiku perekonnaelu kohta solvavate märkuste tegemisel puudus ühiskondlik eesmärk.
51. Valitsus kummutas kaebaja argumendi, et avalikkust oli vaja informeerida Laanaru eraelust. Kaebaja sõnavaliku tingis provotseerimise ja sensatsiooniliste pealkirjade tekitamise soov, ta ei tegutsenud heauskselt. Mingil juhul ei saa selline argument vabastada teda kohustusest järgida ajakirjanduse eetikapõhimõtteid ning au ja väärikut kaitsvaid seadusi.
52. Valitsus rõhutas, et kaebajat ei mõistetud süüdi faktilise olukorra kirjeldamise eest või kriitilise arvamuse väljendamise eest Laanaru isiku või tema era- või perekonnaelu kohta. Kaebaja süüdimõistmise aluseks oli tema sõnavalik seoses Laanaruga, mida peeti solvavaks. Nagu ringkonnakohus rõhutas, et oleks olnud tegemist solvamisega, kui kaebaja oleks andnud Laanaru kohta kirjelduse, et ta on põhjastanud abielulahutuse, hävitanud kellegi abielu või et ta ei kasvata oma last (vt punkt 27).
53. Valitsus rõhutas, et sõnadel “rongaema” ja “abielulõhkuja” on eesti keeles väga spetsiifiline tähendus, millel puudub ingliskeelne vaste. Nimetatud sõnade ja nende tähenduse tõlgendamisel tuleb arvesse võtta ka nende spetsiifilisust eesti keeles ja kultuuris.
54. Valitsus oli seisukohal, et kaebaja ei kasutanud vaidlusaluseid sõnu mitte avalikkusele üldiselt teadaolevate Laanaru eraeluseikade kirjeldamiseks, nagu ta ise väitis, vaid selleks, et teda avalikkuse silmis halvustada. Valitsus märkis, et Laanaru jättis lapse oma ema hoolde, sest ta ei soovinud panna last lasteaeda. Tänapäeva Eestis on üsna tavaline, et vanavanemad kasvatavad oma lapselapsi.
55. Valitsus vaidles vastu kaebaja väitele, et Laanaru oli ise oma eraelu avalikustanud. Aprillis 1996 avaldatud intervjuu ei olnud intervjuu Laanaruga tema era- ja perekonnaelu kohta, vaid intervjuu teise ajakirjanikuga, milles käsitleti Laanaru mälestuste avaldamist ja

tema eraelu. Valitsus meenutas, et Laanaru oli 29. märtsil 1996 saanud kohtumääruse, millega keelati tema mälestuste avaldamine. Sel ajal ta enam ei soovinud neid avalikustada.

56. Sekkumise ja taotletava eesmärgi proportsionaalsuse kohta märkis valitsus, et tegemist oli erasüüdistusajaga, see tähendab, et menetluse algatas kannatanu Laanaru, mitte aga riiklik süüdistaja. Tallinna Linnakohus püüdis menetluse käigus pooli lepitada, kuid kaebaja keeldus vastu võtmast ettepanekut Laanaru ees vabandada. Kordagi ei sekkunud ega seostanud ennast menetlusega riiklik süüdistaja, ehkki tal oluks õigus selles osaleda ning kohus oli teda kutsunud seda tegema. Täitevvõim ei astunud siseriiklikes kohtutes mingeid samme ning jäi kogu menetluse kestel neutraalseks.

57. Valitsus kinnitas veel, et kaebajat karistati vaid tagasihoidliku 200kroonise trahviga, mis on kümnekordne miinimumpäevapalk.

58. Lõpuks leidis valitsus, et siseriiklike kohtute otsused põhinesid tasakaalu otsimisel konventsiooni artikli 8 järgi kaitstava õiguse ja artikli 10 järgi kaitstava õiguse vahel. Jättes kaebaja kassatsioonkaebuse rahuldamata, kohaldas Riigikohus samasugust kriteeriumi nagu Euroopa Inimõiguste Kohus ning viitas oma otsuses korduvalt selle kohtupraktikale.

Riigikohtu korralikult põhistatud otsuses on kaebaja huvi oma arvamust vabalt väljendada hoolikalt tasakaalustatud vajadusega nõuetekohaselt kaitsta Laanaru mainet ja õigusi.

59. Kohtu väljakujunenud pretsedendiõiguse kohaselt on sõnavabadus üks demokraatliku ühiskonna põhialuseid ning selle arenemise ja iga inimese eneseteostuse põhieeldusi. Artikli 10 lõikes 2 ettenähtud erandeid arvestades ei kehti see mitte üksnes informatsiooni ja ideede suhtes, mida võetakse vastu soosivalt või millesse suhtutakse ükskõikselt, vaid ka selliste ideede suhtes, mis võivad solvata, šokeerida või häirida. Seda nõuab pluralism, tolerantsus ja avatud mõttelaad, milleta ei oleks “demokraatlikku ühiskonda”. Kõnealuse vabaduse suhtes kehtivad artikli 10 lõikes 2 ettenähtud erandid, mida tuleb tõlgendada tähtselt. Piirangute vajadus peab olema veenvalt tuvastatud (vt näiteks 8. juuli 1986. aasta kohtuotsus: *Lingens v. Austria*. – Seeria A, nr 103, lk 26, punkt 41, ja kohtuotsus: *Nielsen ja Johnsen v. Norra* [GC], nr 23118/93, punkt 43, ECHR 1999-VIII).

60. Omadussõna “vajalik” artikli 10 lõike 2 tähenduses osutab “tungivale ühiskondlikule vajadusele”. Sellise vajaduse olemasolu hindamisel on osalisriikidel teatav suvamäär, kuid sellega kaasneb Euroopa järelevalve, mis laieneb nii õigusaktidele kui ka neid rakendavatele otsustele, isegi sõltumatu kohtu langetatud otsustele. Seega on antud Kohtu teha lõplik otsus, kas “piirang” on kooskõlas artikli 10 alusel kaitstava sõnavabadusega (vt eespool viidatud *Lingensi kohtuotsus*, lk 25, punkt 39, ning kohtuotsus: *Janowski v. Poola* [GC], nr 25716/94, punkt 30, ECHR 1999-I).

61. Oma järelevalvepädevust rakendades peab Kohus vaatlema vaidlustatud sekkumist kogu kohtuasja silmas pidades, kaasa arvatud kaebajale süüks pandud märkused ning kontekst, milles ta need tegi. Eelkõige peab Kohus kindlaks tegema, kas kõnealune sekkumine oli “proportsionaalne taotletava õigustatud eesmärgiga” ning kas siseriiklike võimude poolt selle õigustamiseks esitatud põhjused olid “asjakohased ja piisavad” (vt 26. aprilli 1979. aasta kohtuotsus: *Sunday Times v. Ühendkuningriik* (nr 1). – Seeria A, nr 30, lk 38, punkt 62; eespool viidatud *Lingensi kohtuotsus*, lk 25–26, punkt 40; 22. veebruari 1989. aasta kohtuotsus: *Barfod v. Taani*. – Seeria A, nr 149, lk 12, punkt 28; eespool viidatud *Janowsky kohtuotsus* ning kohtuotsus: *News Verlags GmbH & Co KG v. Austria*, nr 31457/96, punkt 52, ECHR 2000-I). Seda tehes peab Kohus veenduma, et siseriiklikud võimud on kohaldanud standardeid, mis on kooskõlas artikli 10 põhimõtetega, ning et nad tuginesid asjakohaste faktide õigele hindamisele (vt 23. septembri 1994. aasta kohtuotsus: *Jersild v. Taani*. – Seeria A, nr 298, lk 23–24, punkt 31).

62. Veel juhib Kohus tähelepanu olulisele funktsioonile, mis on ajakirjandusel demokraatlikus ühiskonnas. Ehkki ajakirjandus ei või ületada teatud piire, eelkõige seoses sellega, mis

puudutab teiste inimeste mainet ja õigusi ning vajadust välistada salajase teabe avalikustamine, on tema ülesanne siiski levitada oma kohustustele ja vastutusele vastaval viisil informatsiooni ja ideid kõigis avalikku huvi pakkuvates küsimustes (vt eespool viidatud Jersildi kohtuotsus, lk 23–24, punkt 31; 24. veebruari 1997. aasta kohtuotsus: De Haes ja Gijssels v. Belgia. – Reports of Judgements and Decisions 1997-I, lk 233–234, punkt 37, ning kohtuotsus: Bladet Tromsø ja Stensaas v. Norra [GC], nr 21980/93, punkt 58, ECHR 1999-III). Lisaks peab Kohus silmas ka asjaolu, et ajakirjanduslik vabadus hõlmab ka võimalikku liialduse kasutamist või isegi provokatsiooni (vt 26. aprilli 1995. aasta kohtuotsus: Prager ja Oberschlick v. Austria. – Seeria A, nr 313, lk 19, punkt 38, ning eespool viidatud Bladet Tromsø ja Stensaasi kohtuotsus). Erasisiku suhtes lubatava kriitika piirid on kitsamad kui poliitiku või valitsuse puhul (vt näiteks 23. aprilli 1992. aasta kohtuotsus: Castells v. Hispaania. – Seeria A, nr 236, lk 23–24, punkt 46, ning 9. juuni 1998. aasta kohtuotsus: Incal v. Türgi. – Reports 1998-IV, lk 1567–1568, punkt 54).

63. Kokkuvõtvalt: Kohtu ülesanne järelevalve teostamisel ei ole asuda siseriiklike võimude asemele, vaid kogu kohtuasja silmas pidades vaadata artikli 10 alusel läbi siseriiklike võimude otsused, mida nad on teinud oma suvamäära piires (vt muude allikate kõrval kohtuotsus: Fressoz ja Roire v. Prantsusmaa [GC], nr 29183/95, punkt 45, ECHR 1999-I).

64. Minnes käesoleva kohtuasja faktide juurde märgib Kohus, et kaebaja mõisteti süüdi märkuste eest, mida ta ajakirjanikuna tegi ajaleheintervjuus teise ajakirjanikuga. Intervjuu käsitles Laanaru isiklike mälestuste avaldamise küsimust pärast vaidlust tema ja teda mälestuste kirjutamisel abistanud intervjuueeritava ajakirjaniku vahel.

65. Kohus märgib, et siseriiklikud kohtud leidsid, et sõnade “rongaema” ja “abielulõhkuja” kasutamine solvas Laanaru ning et kohaldatud piirangut õigustas tema maine ja õiguste kaitsmine (vt punktid 25, 27 ja 29). Ajakirjandusvabaduse kontekstis tuleb sellise kaitse nõudeid kaaluda seoses kaebaja kui ajakirjaniku huviga levitada informatsiooni ja ideid avalikku huvi pakkuvate küsimuste kohta.

66. Sellega seoses märgib Kohus, et vaidlusalused märkused olid seotud Laanaru eraelu nende tahkudega, mida ta kirjeldas oma mälestustes, mille ta oli kirjutanud eraisikuna. Ehkki on tõsi, et ta ise soovis neid üksikasju avalikustada, tuleb kaebaja valitud sõnade kasutamise õigustatust konkreetses olukorras vaadelda taustal, mis tingis nende väljaütlemise, samuti arvestada nende väärtust laiale avalikkusele.

67. Sellega seoses leiab Kohus, et märkustele eelnesid Laanaru mõtisklused oma emarollist ja osast Savisaare perekonna purunemises. Kohus märgib, et siseriiklikud kohtud pidasid sõnu “rongaema” ja “abielulõhkuja” väärtushinnanguks, mida väljendati solvavas keelepruugis, mille kasutamine ei olnud “negatiivse” arvamuse väljendamiseks vajalik (vt punkt 27). Kohus leiab, et kaebaja oleks saanud sõnastada Laanaru käitumise kriitika selliseid solvavaid väljendeid kasutamata (vt näiteks kohtuotsus: Constantinescu v. Rumeenia, nr 28871/95, punkt 74, avaldatakse Kohtu ametlikus väljaandes).

68. Kohus märgib menetluspoolte seisukohtade erinevust Laanaru kui avaliku elu tegelase staatuse kohta. Kohus sedastab, et Laanaru lahkus riigiametist oktoobris 1995, kui tulid avalikuks Savisaare salajased lindistused, mille eest ta vastutuse endale võttis (vt punkt 13). Hoolimata tema jätkuvast seotusest erakonnaga ei pea Kohus tuvastatuks, et vaidlusaluste sõnade kasutamist seoses Laanaru eraeluga õigustanuks avaliku huvi kaalutlused või et need puudutanuks üldise tähtsusega küsimust. Eelkõige ei ole leidnud kinnitust, et tema eraelu olnuks küsimuste hulgas, mis 1996. aasta aprillis avalikkust mõjutasid. Kaebaja märkusi saab seega vaevalt pidada avalikku huvi teeninuks.

69. Vaadeldes viisi, kuidas siseriiklikud võimud asja käsitlesid, sedastab Kohus, et Eesti kohtud tunnistasid, et käesolevas asjas sisaldub konflikt ideede levitamise õiguse ning teiste inimeste maine ja õiguste vahel. Kohus ei leia, et siseriiklikud võimud poleks leidnud õiget

tasakaalu asjas esinevate erinevate huvide vahel. Arvestades sellistel juhtudel osalisriikidele jäetud suvamäära, leiab Kohus, et siseriiklikel võimudel oli käesoleva kohtuasja asjaolusid arvestades õigus sekkuda kaebaja õiguse teostamisse. Kohus meenutab, et sekkumise proportsionaalsust hinnates tuleb arvesse võtta ka kohaldatud karistuse liiki ja raskust (vt näiteks kohtuotsus: Ceylan v. Türgi [GC], nr 23556/94, punkt 49, ECHR 1999-IV). Sellega seoses märgib Kohus väikest trahvisummat, mis kaebajale kriminaalkoodeksi §-s 28 ettenähtud karistusena mõisteti.

70. Eeltoodut arvesse võttes leiab Kohus, et kaebaja süüdimõistmine ja karistus ei olnud ebaproportsionaalsed taotletava õigustatud eesmärgiga ning et siseriiklike kohtute esiletoodud põhjendused olid piisavad ja asjakohased, et sellist sekkumist õigustada. Seega võib põhjendatult pidada sekkumist kaebaja sõnavabadusõigusesse demokraatlikus ühiskonnas vajalikuks, et kaitsta kaasinimeste reputatsiooni või õigusi konventsiooni artikli 10 lõike 2 tähenduses.

71. Seega ei ole rikutud konventsiooni artiklit 10.

NIMETATUD PÕHJUSTEL KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

leiab, et konventsiooni artiklit 10 ei ole rikutud.

Koostatud inglise keeles ning tehtud kirjalikult teatavaks 6. veebruaril 2001 vastavalt kohtureglendi reegli 77 lõigetele 2 ja 3.

Elisabeth PALM, President

Michael O'BOYLE, Kohtusekretär